

TARTALOM

BEVEZETÉS	9
1. ELMÉLETI HÁTTÉR	15
1.1. A műfordító egyéni idiolektusa és az egyenértékűség megvalósulása	15
1.2. A pragmatikai adaptáció fogalma	19
1.3. A kompenzáció és a szemantikai dústítás lehetőségei	22
1.3.1. Az állandósult szókapcsolatok metaforikus értéke és fordítása	23
1.3.2. A költői nyelv és expresszivitás fogalma	26
1.3.3. Az idegen szók stilisztikai értéke	27
1.4. Az újrafordítás elméleti kérdései	28
1.5. A drámafordítás sajátosságai	31
2. DÓCZI LAJOS ÉLETE, MUNKÁSSÁGA ÉS SZEMÉLYISÉGE, IDENTITÁSA(I).....	35
2.1. Élete és munkássága	35
2.1.1. A gyermekévek	36
2.1.2. A tárcaíró	39
2.1.3. Az író	45
2.1.4. A műfordító.....	48
2.1.5. A közéleti szereplő	50
2.2. Kétnyelvűsége és nemzeti identitása	52
2.2.1. Dóczy Lajos, korának típusfigurája	53
2.2.2. Egy zsidó írói nemzedék képviselője	56
2.2.3. Két nyelv és két kultúra vonzásában.....	64

3. FORDÍTÁSI ELVEK A XIX. SZÁZADBAN	75
3.1. A műfordítás célja, szükségessége. A műfordítás és a nemzeti irodalom kapcsolata.....	76
3.2. Mit érdemes lefordítani.....	77
3.3. Alapvető követelmény: eredetiből fordítani	77
3.4. A műfordító személyéhez fűződő elvárások	78
3.5. A fordítói hűség mibenléte, tartalom és forma viszonya	79
3.5.1. Az anyagi hűség (tartalmi hűség)	81
3.5.2. Az alaki hűség (formai hűség).....	83
3.5.3. A hangulati hűség	86
3.5.4. Az egyenértékűség (ekvivalencia) korabeli fogalma	87
3.6. Nemzeti ízléshez idomítás (honosítás) vagy idegenszerűség	88
3.7. A műfordítói és a költői munka kapcsolata	89
3.8. Az újrafordítás kérdése	89
3.9. A drámafordításról	91
4. A MAGYAR FAUST.....	93
4.1. A magyar <i>Faust</i> -fordítások áttekintése.....	95
4.2. Dóczi Lajos <i>Faust</i> -fordításának a története.....	100
4.2.1. Az első próbálkozás: <i>Faust</i> húsvéti jelenetének fordítása	101
4.2.2. A <i>Faust</i> I. része, 1873	102
4.2.3. A <i>Faust</i> ősbemutatója a Nemzeti Színházban, 1887	102
4.2.4. A <i>Faust</i> I. átdolgozott kiadása, <i>Faust</i> II. részlete, 1900	103
4.2.5. Az átdolgozott kiadás a színpadon.....	106
4.3. Dóczi Lajos fordítói megoldásai a <i>Faust</i> ban.....	106
4.3.1. A pragmatikai adaptáció formái a <i>Faust</i> -fordításban	107
4.3.1.1. A földrajzi nevek adaptációja.....	107
4.3.1.2. A személynevek fordítása	113
4.3.1.3. A kihagyás mint adaptációs eljárás.....	120
4.3.1.4. A magyaros jelleg erősödése különböző kifejezésekben, beszédhelyzethez kötött formulákban.....	121
4.3.2. A kompenzálás és a szemantikai dúsitás formái Dóczi Lajos <i>Faust</i> -fordításában	128
4.3.2.1. A frazémák fordítása	129
4.3.2.1.1. Frazeologizálás.....	129
4.3.2.1.2. Variatív megfeleltetés.....	135
4.3.2.1.3. Teljes átalakítás	138
4.3.2.1.4. Módosított szerkezetű, szabadon alkalmazott frazémák.....	139
4.3.2.1.5. Átvitt értelmű, frazémaszerű kifejezés alkotása	142

4.3.2.2. Ikerszók	145
4.3.2.3. Expresszív igei kifejezések	146
4.3.2.4. Expresszív, egyéni szóalkotások	150
4.3.2.5. Idegen eredetű szavak a Faust-fordításban	155
4.3.2.5.1. A forrásnyelvi szövegben lévő idegen szó helyett a célnyelvi szövegben magyar kifejezés áll.....	155
4.3.2.5.2. A forrásnyelvi és célnyelvi szövegben is szerepel az idegen szó.....	156
4.3.2.5.3. A forrásnyelvi szövegben nem, a célnyelviben idegen szó szerepel.....	159
4.3.3. Germanizmusok	164
4.3.4. Forma és rímkényszer	167
4.4. Faust fordítói dilemmája: a „logosz” fordítói változatai.....	175
4.5. A kényes kérdés: „Hogy állasz a vallás ügyébe?” Egy <i>Faust</i> -jelenet fordítási változatai	186
4.6. A fausti kettősség	198
5. AZ EMBER TRAGÉDIÁJA NÉMETÜL	207
5.1. Az <i>ember tragédiája</i> német fordításai	209
5.2. Az <i>ember tragédiája</i> Dóczi Lajos fordításában a német színpadokon, és a „magyar fausziáda” vádja	213
5.3. Dóczi Lajos <i>Tragédia</i> -fordítása könyv alakban.....	218
5.4. Dóczi Lajos fordítói eljárásai a <i>Tragédiában</i>	222
5.4.1. A fordítás formai jellemzői	222
5.4.2. „Hozsána néked, Eszme!” . Az eszme fogalom Madách drámai költeményében.....	240
5.4.3. A zárósín a fordítások tükrében.....	251
5.4.3.1. „Világosíts fel!”	252
5.4.3.2. „De, óh, Uram! ki fog feltartani, / Hogy megmaradjak a helyes uton?”	259
5.4.3.3. „Mondottam ember, küzdj, és bízva bízzál!”	264
5.4.4. Aforizmatikus tömörségű, epigrammatikus sorok a drámában.....	267
5.4.4.1. Az idő és boldogság	267
5.4.4.2. Család és tulajdon.....	269
5.4.4.3. Szellemi törvények	272
5.4.4.4. Egyén és történelem	273
5.4.4.5. Az ember célja	274
5.4.4.6. Az emberi jellem	276
5.4.4.7. Egy epigrammaszerű részlet.....	279
5.4.5. A nő alakja a monológokban	280

5.4.5.1. A nőiség mibenléte	282
5.4.5.2. A szerelmes nő	284
5.4.5.3. Az anya és gyermeke.....	288
5.4.5.4. „Csecsebecs” vagy „nemtő”?	290
6. DÓCZI LAJOS MŰFORDÍTÓI ELVEI ÉS FORDÍTÁSAINAK FOGADTATÁSA	295
6.1. Dóczy Lajos műfordítói elvei a paratextusok tükrében	296
6.2. Dóczy Lajos és fordítói eljárásai a méltatások kontextusában	303
6.3. Dóczy Lajos fordításának későbbi recepciója.....	314
7. ÖSSZEGZÉS.....	319
FÜGGELÉK.....	327
BIBLIOGRÁFIA.....	365
Rezumat.....	385
Zusammenfassung.....	387